
DR. KÁDÁR GYÖRGY*

**KINCSKERESÉS A FINN IRODALMI TÁRSASÁG
(SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA)
ARCHÍVUMÁBAN**

**A. O. A. VÄISÄNEN KÓRUSMŰVEI,
VALAMINT EDDIG ISMERETLEN BARTÓK BÉLA, KODÁLY
ZOLTÁN ÉS LÜKŐ GÁBOR LEVELEK**

I.

**Armas Otto Abraham Väisänen (1890–1969), a finn zenei ébredés
zenekutatója**

Sokat hallani a finn-magyar nyelvi rokonságról, de sokkal kevesebbet kulturális (Kodolányi János, Karácsony Sándor, Lükő Gábor) és még kevesebbet történelmi rokonságunkról. Észet kapcsolatainkról nem is beszélve.

Kulturális rokonságunk: Pedig nagyon fontos lenne ezekről is tudnunk. Példának okáért Karácsony Sándor (1891–1952 pedagógiai, filozófiai író, egyetemi tanár és Lükő Gábor (1909–2001, Kossuth-díjas néprajzkutató, szociálpszichológus) munkásságából nem kevesebbet tudhattunk meg, mint hogy mi „finnugor” emberek *felei* vagyunk egymásnak. Az 1190-es években elmondott Halotti beszédben nem elszólás volt, hogy „*Látjátok feleim szümtükkal, mük vogymuk*”, minden finnugor rokonunk így beszél és gondolkodik mind a mai napig. Most helykímélés céljából a vogul, cseremis, mordvin, zürjén stb. példákat elhagyva csak egy-két finn példát mutatunk be:

fele – puoli
(ajtó)félfa - pieli
feleségem/házasfelek – puolisoni
ügyfelem – osapuoleni/asiapuoleni
feleim – puolueeni (felecském, kisbabáról, nyj.)
ellenfelem – vastapuoleni
támadó fél – hyökkäävä puoli
felel(ek) – puoltaa
fél – pelkää stb.

De Móricz *Erdélyében* Bethlen Gábor fejedelmünk is *szívem felének* szólítja feleségét, mint a cseremiszek, s más rokonaink is.

S ez már nemcsak egyszerű nyelvi rokonság, itt már egy (nyelv)filozófiai gondolkodásról, világnézetről van szó, mely szerint mi „finnugor” emberek, csak másik felünkhöz viszonyítva vagyunk emberek, csak felünkkel együtt alkotunk egészet. (Vö. akár csak John Lukacs gondolataival arról, hogy a tény önmagában nem tény; a tény csak más eseményekhez képest esemény vagy tény: *A történelmi tudat*. Budapest, 2004. 150-157. o.)

De létezik zenei rokonság is. Erről majd később.

Történelmi rokonságunk: ez is egy eltitkolt dolog volt. Magam először Bojtár Endre szegedi előadásain a 70-es évek vége táján hallottam róla, hogy a nyugati és keleti nagyhatalmak között egyensúlyozó közép-európai népeknek, történelmük hasonlósága által formálódott, sajátos és hasonló arculatuk van. Ő annak idején azt mondta, hogy ez a régió északon Finnországnál kezdődik, s onnan le egész Bulgáriáig nyúlik.

S valóban, a finn történelem – csak egészen dióhéjban - arról szól, hogy hogyan tudott ez a nép – akárcsak a magyar - életben maradni, hogyan tudta nyelvét, kultúráját megőrizni a svéd, dán és orosz nagyhatalmi törekvések árnyékában. Finnország egészen a Napóleon-i háborúig svéd fennhatóság alatt volt, svéd katonasággal, papsággal, hivatalnokokkal, szellemi és művészi élettel. Ekkor az oroszok újra legyőzték a svéd vezetésű katonaságot, de most már (1809) ott is maradtak Finnországban, s az országot nagyfejedelemséggént Oroszországhoz csatolták. A Miklós cárok alatti oroszosítási törekvések felébresztették a finn szofokráciát: *Svédek nem lehetünk, oroszokká nem akarunk lenni, legyünk hát finnek!* – adta ki a jelszót (1860) J. V. Snelmann (1801–1881), maga is svéd anyanyelvű nagy államférfi. (Vö. az osztrák németesítési törekvésekkel, a cseh nemesség fehérhegyi csata utáni /1620/ kiűztásával, vagy az észtek történelmével, amikor az észtek ember nem birtokolhatott földet.)

Zenetörténeti rokonságunk: Ennek szellemében, s Snelmanni eszmék jegyében indultak meg a finn és észtek népzene kutatók, akárcsak nálunk is Bartók Béla, Kodály Zoltán és mások, hogy megtudják, mit énekelnek a finnek a távoli erdők falvaiban, hogy feltérképezzék a finn zenei nyelvet. Így találtak rá népzenejük két ősi rétegére, a kalevalai mellérendelő zenei gondolkodásmódban fogant kétsoros tri-, tetra- pentakord és pentaton dallamokra és a rímes-versszakos, pentatonos-hétfokú népdalokra.

Legalább nekünk ének-tanároknak jó tudnunk, hogy a Kalevalát soha sehol sem szavalták, azt mindig énekelték. Ének-óráinkon érdemes kipróbálnunk a Kalevala egy-egy részletet kalevalai dallammal megszólaltatni. Az első sort a „*főénekes*” (päämies), a második sort a „*felei*” (puoltajat) éneklik, a főénekes is mindig a sor utolsó 1-2 szótagától folytatva.

Ezen „nagy idők” legjelentősebb észt zenekutatói: Herbert Tampere (1909–1975), Vaike Sarv (1946–2004), Ingrid Rüütel (sz. 1935, az észt köztársasági elnök Arnold Rüütel felesége). A finn kutatók közül Axel August Borenius-Lähteenkorva (1846–1931) volt talán az első, aki már tudományosan felkészülve indult gyűjtőútjaira. Sok tíz más kutató feljegyzéseit Armas Launis (1884–1959) szedte tudományos rendbe és adta ki:

Lappische Juoigos-Melodien (1908) (Lapp joiku-dallamok)

Suomen Kansan sävelmiä IV:1 Inkerin runosävelmät (1910) (Finn népi dallamok IV:1 Inkeri kalevalai dallamok)

Suomen Kansan sävelmiä IV:2 Karjalan runosävelmät (1930) (Finn népi dallamok IV:2 Karéliai kalevalai dallamok)

Eesti runoviisid (Tartto, 1930) (Észt kalevalai dallamok)

E munka megformálásában nagy szerepe Ilmari Krohnnak (1867–1960), akire sokat hivatkozott Bartók és Kodály. Ilmari Krohn a dallamokat (pl. hangterjedelmük, sorvégződésük, ritmusuk stb.) azok tulajdonságai alapján szótárszerűen szedte rendbe.

A finn rímes dallamok gyűjtői közül talán Erkki Ala-Könni (1911–1996) és Toivo Kuula (1883–1918) nevét kell kiemelnünk. Ezeket a versszakos-rímes dallamokat Ilmari Krohn rendezte sajtó alá (Suomen kansan sävelmiä II-III) 1904–1933-ban.

E hőkorszak rendkívül ígéretes volt. Mint az majd a későbbiekben közlendő, a Finn Irodalmi Társaság archívumából most előkerült néhány levélből is kiderül, a magyar-finn-észt zenetudományos kapcsolatok kezdtek volna egyre szorosabbá válni, de aztán sajnos közbejött a világháború, s az azt követő vasfüggöny, s az együttműködés gyakorlatilag félbeszakadt. Csak azok, akik ismerik e népek zenekultúráit, kulturális viszonyait és kapcsolatait, sejthetik, milyen csodálatos tudományos és művészi együttműködés születhetett volna, ha

nem jön közbe a világégés, ha ezt követően a politika nem avatkozik bele a népek zenei életébe (sajnos a finnbe is).

Az itt csak nagyon röviden felvázolt, de egyébként hihetetlenül intenzív és hatalmas népzene kutatói munka eredményeként születtek meg Magyarországon – Bartók, Kodály és mások révén – a magyar, Finnországban – Pekka Kostiainen (sz. 1944) kórusműveivel – a finn, Észtországban – Veljo Tormis (1930–2017) munkásságával – az észt, most már önálló zenei anyanyelvek.

Ennek a zenei öntudatra ébredésnek volt részese finn részről A. O. Väisänen, aki gyűjtőútjai során eljutott a lappoktól és szetu-észtektől egészen a mordvinokig. Doktorátusát *Untersuchungen über die Ob-ugrischen Melodien* (1939) címmel az obi ugorok zenéjéből írta.

A következőkben a Finn Irodalmi Társaság archívumában őrzött A. O. Väisänen és mások hagyatékából közlünk magyar tudósoktól származó leveleket és négy Väisänen kórusművet magyar fordítással.

Armas Otto Abraham Väisänen
finn etnomuzikológus és zenetudományi professzor volt, aki különösen
a finnugor népzene tanulmányozta
(wonenbijjepaard-nl)

Väisänen kórusműveiről

Első látásra meglepő lehet, hogy 1929-ben, sok-sok évtizeddel a kognitív tudományok előtt, Finnországban olyan népfeldolgozás születik, mely figyelemmel van az adott nép zenei anyanyelvére. Mi közép-európai népek hozzá vagyunk szokva, hogy népi dallamainkat idegen mintára értelmezik.

Aki valamennyire ismeri a korabeli finn zenei és kulturális életet (ls. fennebb a Snelmann-i felhívás), az tudja, hogy az akkori művészek és tudósok nagyon is tudatosan törekedtek - mind az oroszosítással mind a svédesítéssel szemben - a kulturális önállósulásra. Jó példa lehet erre, hogy Aksel Törnudd (1874–1923) *Koulu laulukirja* (Iskolai énekkönyve) már 1913-ban, tehát harminc évvel Kodály Zoltán *Iskolai énekgyűjteménye* (1943–44) előtt, azzal indokolja a gyűjtemény sok finn, lapp, észt és magyar dallamának közlését, hogy a finn iskolásoknak elsősorban a finn zenei nyelvet kell elsajátítaniuk.

Väisänen feldolgozásai tehát az adott nép zenei nyelvén szólnak hozzánk, s talán nem túlzunk, ha azt mondjuk, hogy ilyen tekintetben bizony Kodálynak is becsületére válhatnának. Az első három mű tiszta pentaton feldolgozás, a negyedikben vannak pienek is. (Ls. Väisänen utószavát!)

A négy kórusműből kettőt, az én kérésemre írt át Veljo Tormis gyermekkarra. Ezt is közölni fogjuk a későbbiekben.

Mit is jelent, hogy Väisänen az adott nép zenei gondolkozásához hű zenei feldolgozást készített? Álljon itt például a szvit harmadik, cseremis darabja! A dallam pentaton, s a feldolgozása is pentaton. Nincsen benne egy *pien* hang se.

S itt nem csak arról van szó, hogy ez egy hiányos hangsor, hanem arról, hogy a cseremis dallamvilág pentaton hangközasszociációkban gondolkodik.

A. O. Väisänen kórusművei

A. O. Väisänen fonográfjaival 1913-ban

„SUOMEN LAULUN” OHJELMISTOA N:o 99.

SUKUKANSAIN LAULUJA

SEKAKUOROLLE SOVITTANUT JA SÄVELTÄNYT

A. O. VÄISÄNEN

1. Miksi mun kasvatit? (Mordvalainen)
2. Vjatkan tytöt. (Votjakkilainen)
3. Missä sinut kohdannen? (Tšeremissiläinen)
4. Komin kieli. (Oma sävellys)

HELSINKI, 1929

1. Miksi mun kasvatit?

Vakavasti. (♩ = 60 M.M.).

Sopr.
Alto.

Ten. Mel.
Basso.

1. Miks'mun kalle - - him - min, äi - ti kulta, kas - va - tit ?
 2. En suori ma sun, äi - ti kulta, suo - jakses,
 1. Meis pa - ri - - - - - ries - te, a - va - kaj, ti - ri - rik ?
 2. A u - lan tri - tsat, a - va - kaj, va - ni - tsat,

1. äi - ti kul - ta, miksi, mik - si, e - mo kulta, e - hoi - tit ?
 2. äi - ti kul - ta, en sa - don, e - mo kulta, saajak - ses.
 1. a - - - va - kaj, meis, meis, meis, kor - ma - kaj, va - ni - rik...?
 2. a - - - va - kaj; a u - lan, kor - ma - kaj, vi - di - tsat...

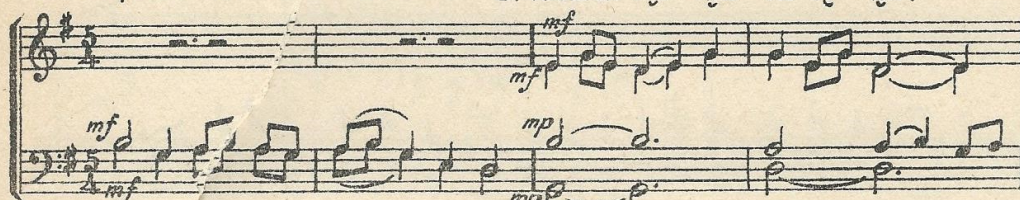
1. Miks'mun arma - him - min, emo kul - ta, e - hoi - tit ?
 2. En suo - ri sa - don, emo kul - ta, saajakses.
 1. Meis ma - zi - ries - te, kor - ma - kaj, va - ni - rik ?
 2. a u - lan su - roñ, kor - ma - kaj, vi - di - tsat.

2. Vjatkan tytöt.

1. Vjatkan tyttöjä saa-pu-neet.
2. Huomen-kasteella huuhto - vat.
3. Halu sor-san ve-to - seen.

1. Vat-ka nil-jos lik-til'-lām.
2. Tšukna ljsvuen pi-las'-ko - zj.
3. Tšežlen mjl-kid vu vi - ljn.

Hilpeästi. (♩ = 120 M.M.)

1. Keitä, kei-tä lie saa-puneet? Kei - - - -tä, — mis - sä,
2. Millä kas-vot huuhto-ne-vat? Mil - - - -lä, — mil - lä,
3. Ha-lu han-hen on kau-raseen, ha - - - -lu, — mie - li,
1. Kinjos, kin-jos lik - - til'lām? Kin - - - -jos, — kj - tjn,
2. Main, ma-in pi-las'-ko-zj? Ma - - - -in, — ma - in,
3. Džažeglen mjlkid se-ži vi-ljn, mjl - - - -kid, — nil - len,

1. mis - - - -sä, mis - sä? Keon kyljessä nuk-ku-vat.
2. mil - - - -lä, mil - lä? Pajun - lehvillä pyyhki-vät.
3. mie - - - -li, mie - li, Mieli poi - an nei-to-seen.
1. kj - - - -tjn, kj - tjn? Kaban urt-sjn ke-lo - zj.
2. ma - - - -in, ma - in? Bad' kwa - ren tšutško-zj.
3. mjl - - - -kid, mjl - kid, pi-len mjl - kid nil vi - ljn.

1. Mis-sä yönsä nuk-ku-nevat? nuk - ku-vat, nuk-ku-vat.
2. Mil-lä posket pyyh-ki-nevät? pyyh - ki-vät, pyyhki-vät.
3. Mie-li neidon on poi-kaseen, poi - ka-seen, poi-ka-seen.
1. Kj - tjn, kj-tjn ke - - lo-zj? ke - lo - zj, ke - lo - zj.
2. Ma-in, main tšu-tš-ko-zj? tšutš - ko - zj, tšutško-zj.
3. Nil-len mjlkid pi vi-ljn, mjl - - - -kid pi vi - ljn.

3. Missä sinut kohdanneh?

1,3. Ar - mas, ar - - mas, ar - mas!
1,3. Jän ja - - ra - - tem, jaratem!

Kevyesti. (♩ = 66 M.M.).

mp mf

1. „Ar - mas, armas neitonen, kaunoinen! Mis - sä, milloin si - nut, oi, kohdanneh?”
3. „Ar - mas, armas kä - lynen, kaunoinen! Mis - sä, milloin si - nut, oi, kohdanneh?”
1. „Jän ja - ra - tem, ja - ratem ederžem! Oi ke - ša - ken, ke - šaken už - šaš?”
3. „Jän ja - ra - tem, ja - ratem jengäzem! Oi ke - ša - ken, ke - šaken už - šaš?”

„Sunnuntain turulla, korunmyyjän kojul - la, sunnuntain turulla, korunmyyjän kojul - la!”
„Taka - na ta - losen, katvehessa koivu - sen, takana talosen, katvehessa koivusen!”
„Kogar - nia pazareš marja lapha erä - deš, kogar nia pazareš marja lapha erä - deš!”
„Pört ku - ta - neš ku - gi e - me - leš, pört kuta - neš hugi e - me - leš!”

(♩ = 84).

mp mf Fine.

1,3. Ar - - mas, — ar - - mas, ar - mas! sunnuntain turulla, korunmyyjän kojul - la!”
takana talosen, katvehessa koivusen!”
1,3. Jän ja - - - ra - - tem, jaratem! kogar nia pazareš marja lapha erä - deš!”
pört kuta - neš hugi e - me - leš!”

2. „Armas, armas poikainen, kaunolinen! Mis-sä, milloin si-nut, oi, kohdannen?”

2. „Jän ja-ra-tem, ja-tem mlojetsšem! Oi ke-ša-ken, ke-ša-ken už-šaš?”

(♩ = 66.)

2. Ar - mas, ar - - mas, ar-mas!

2. Jän ja - - ra - - tem, jaratem!

2. „Ar - - mas, — ar - - mas, armas! sunnuntain turulla, suurenkaupan kadulla!”

2. „Jän ja - - - ra - - - tem, jaratem! kogarnia pazareš kogo lapka erädes!”

(♩ = 84.)

„Sunnuntain turulla, suurenkaupan kadulla, sunnuntain turulla, suurenkaupan kadulla!”

„Kogarnia pazareš kogo lapka erädes, kogarnia pazareš kogo lapka erädes!”

4. Komin kieli,

Hartaasti. (♩ = 66 M.M.)

A.O.Väisänen.

The musical score for 'The Rose Tree' is presented in two systems. The first system consists of a single staff with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/2 time signature. It contains four measures of whole rests. The second system consists of two staves. The upper staff has a bass clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/2 time signature. It begins with a mezzo-forte (*mf*) dynamic marking and contains four measures of music: the first three measures each contain a half note (G2, F#2, E2), and the fourth measure contains a half note (D2) followed by a half rest. The lower staff has a bass clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/2 time signature. It begins with a mezzo-forte (*mf*) dynamic marking and contains four measures of music: the first three measures each contain a half note (G2, F#2, E2), and the fourth measure contains a half note (D2) followed by a half rest.

1. Viel' ei ko - min kie - li suur - ta ker - to - ei - - le,
2. Sil - lä sis - kon, vei - kon virk - ke - lyi - hin vas - taan,
3. Sen - pä kul - tai - suut - ta sy - dä - me - ni kuu - - li,
1. Ko - mi kil me te - da, i - žyt tor oz šu na,
2. Ta - je mu - sa kj - len soč's - vak šor - hi - te - - ni,
3. Ta - je kj - liš mič'sse še - le - men me kj - - li

1. ei - - pä myöskään turhaa pal-jon pa-ja - tel - - le.
2. sil - - lä taatto, maammo siu-naa mu - a, las - taan.
3. sil - - lä en-siks sy-dän hy-reh-ti ja huu - li.

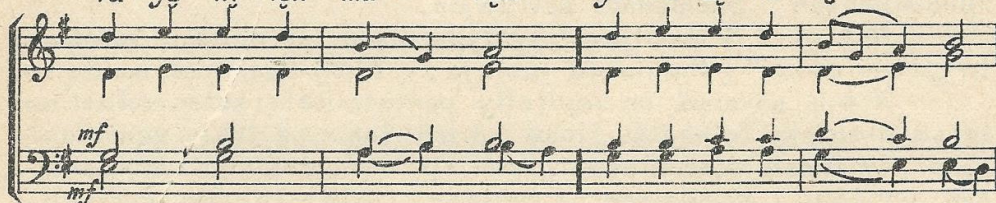
1. te - - da me i si - je , oz i ser na u - - na.
2. ta - - je ki - len me - njm ai - ma - me bur - še - - ni.
3 i me med vod'z si - jen než - je - ní - ka sí - - li.

[illegible]

1. ko	-	-	-	-	min	kie	-	-	-	-	li
2. mu	-	-	-	-	a	siu	-	-	-	-	naa
3. sy	-	-	-	-	dän	kuu	-	-	-	-	li
1. ko	-	-	-	-	mi	kij					kij
2. bur	-	-	-	-	-	še	-	-	-	-	ni
3. še	-	-	le	-	mən	kj	-	-	-	-	li

Kie-li kal-lis, her - - kin, soi-vin su-lo - sa - - noin,
 Keh-dos-sa jo kuu - - lin soin-tu-a sen sor - - jaa,
 Ker-ran kor-ke - am - - min toi-nen laulaa, soi - - vat

Ta-je kil mem do - - na, ne-bit, mit'sa, go - - ra,
 Ta-je kil me kil - - li as-lam lu-lu di - - nin,
 Ta-je ki-len mu - - ked go-ra-žj-ka šj - - las

Kie - - li kal - - - lis, soi-vin su-lo - sa - - - noin,
 Kuu - - lin, kuu - - - lin soin-tu - a sen sor - - - jaa,
 Ker - - ran, ker - - - ran toi-nen lau-laa, soi - - - vat

Kil mem do - - - na, ne-bit, mit'sa, go - - - ra,
 Kil - - li, kil - - - li as-lam lu-lu di - - - nin,
 Se - - ki, se - - - ki go-ra-žj-ka šj - - - las

syn - - nit luo-jalt' anteeks saan ma sil-lä a - - noin.
 u - - noh - - dan sen vas-ta, kon-sa tuo-ni kor - - jaa.
 sa - - dan tu-hat-kunnan korviin sa-nat oi - - vat.

vu - - ne - - - tas Jen mižse, ko-dir si-jen ko - - ra.
 si - - je me-nam vu-nas se-mjn d'žeban i - - nin.
 šo kiž šurs pel' se-ki u - na bur tor ki - - las.

syn - - nit luo-jalt' an-teeks saan ma sil-lä a - - noin.
 u - - noh - - dan sen vas-ta, kon-sa tuo-ni kor - - jaa.
 sa - - dan tu-hat-kunnan kor-viin sa-nat oi - - vat.

vu - - ne - - - tas Jen mižse, ko-dir si-jen ko - - ra.
 si - - je me-nam vu-nas se-mjn d'žeban i - - nin.
 šo kiž šurs pel' se-ki u - na bur tor ki - - las.

N=1. A.O. Väisäsen kirjaanpanema Samaran läänin ersamord-valaisilta v. 1914. Suomennos saman.

N=2 on kokoonpantu kahdesta sävelmästä, jotka, samoin-kuin runo, on saatu Yrjö Wiehmannin julkaisusta „Wotjakische Sprachproben“. Suomennos sovittajan.

N=3 on V.M. Vasiljevin, syntyperäisen tšeremissin, kokoelmasta „Mari muro“ (Marilaisia lauluja, v. 1919). Suomennos sovittajan.

N=4:n sävelmä on seipitetty pentatoniseksi kuten edelliset kansansävelmätkin. Soinnutus, joka näissä sekin on tehty pentatoniseksi, on tässä diatoninen. „Komi kil“ runon seipitti syntyperäinen syrjäni I. komilainen, J. Kuratov (1839–75). O. Mannisen Suomennos Kalevalaseuran vuosikirjassa 3.

Ääntämismerkkien selityksiä:

- i = venäjän „і“.
- e = viron „õ“.
- š = saksan „sch“, venäjän „ш“.
- z = venäjän „з“, saksan „s“ (esim. sanassa „sieben“).
- ž = venäjän „ж“, ranskan „j“ (esim. sanassa „Jean“).
- ’ kerakkeen yllä muljeeraa sen. Esim. „mit’sä“ = miltei „mitsja“.
- η = ng suom. sanassa „sangen“.

Oikeudet pidätetään.

SUKUKANSAIN LAULUJA

ROKONNÉPEINK DALAI

(fordítások)

Feldolgozta és szerezte: A. O. A. Väisänen

1. Miksi minut kasvatit? – Miért neveltél fel engem? (Mordvin)
2. Vjatkan tytöt – Vjatka lányai (Votják)
3. Missä sinut kohdannen? – Vaj, hol fogok veled találkozni? (Cseremisiz)
4. Komin kieli – Komi nyelv (saját szerzemény, Iván Alekszejevics Kuratov /1839-1875/ verse)

HELSINKI, 1929

1. Mért neveltél fel engem? (Mordvin)

Vakavasti - komolyan

1. versszak

1. sor: S, A: -

1. sor: T, B: Anyá-ám, a-anyám, édesanyám, mért, mért mért neveltél fel,

2. sor: S, A: Anyám, a-anyám, mé-é-ért, mé-é-ért, mé-ért, mé-ért szoptattál?

2. sor: T, B: Anyám, a-anyám, mé-ért, mért, mé-ért szoptattál?

2. versszak

1. sor: S, A: -

1. sor: T, B: Anyá-ám, a-anyám, édesanyám, nem lehetek támaszod,

2. sor: S, A: Anyám, a-anyám, nem le-e-he-ete-ek, nem lehetek, éltetőd.

2. sor: T, B: Anyám, a-anyám, nem lehete-ek éltetőd.

ford. Kádár György

2. Vjatka lyányai (Vottyák)

Hilpeästi – Jó kedvvel

1. versszak

1. sor: S, A: - -
eztünk.

Vjatka-a partjáról érke-

1. sor: T: Lyányok, ho-onna-an é-érkeztetek?

Lyányok, lyá-ányo-ok,

1. sor: B: Lyányok, ho-onna-an é-érkeztetek?

Lyányok,

2. sor: S, A: Hol, hol, me-erre?

Boglya-a tövibe-en aluszunk.

2. sor: T: Hol, a-alusztok-ok, ho-ol alusztok?

Alu-usztok, alusztok.

B: Hol, a-alusztok-ok, ho-ol alusztok?

Hol, ho-ol, alusztok.

2. versszak

1. sor: S, A: - -
attal.

Hajnali harmattal, harma-

1. sor: T: Mivel, mi-ive-el mo-osakosztok?

Mivel, mi-ive-el?

1. sor: B: Mivel, mi-ive-el mo-osakosztok?

Mivel?

2. sor: S, A: Törölkö-öztök,

Zöld fű-űzfa le-evelével.

2. sor: T: Mibe-e, mibe-e törölköztök?

Tö-örölköztök meg.

2. sor: B: Mibe-e, mibe-e törölköztök?

Törö-ölköztök meg.

3. versszak

1. sor: S, A: - -

Kácsa-a hús tóra, tó-ó-óra,

1. sor: T, B: Mint őz szé-ép bú-úza-amezőre

kácsa hús tóra-a,

2. sor: S, A: Vágyik, vá-ágyik,
lyányra.

Úgy vágyik a legény a

2. sor: T, B: Úgy vá-ágyik a lyány a-a legényre
ford. Kádár György

lyá-ányra, leányra.

3. Vaj, hol fogok veled találkozni? (Cseremiszt)

Kevyesti – könnyedén

1. versszak

1. sor: S, A: - - Hej, hej, hej, de szép leány!
1. sor: T, B: Hej, de szép lány, meghalok é-érte! Mikor találkozhatnék ő veled?
2. sor: S, A: Pénteki piacon az eperárusnál, pénteki piacon az eperárusnál.
2. sor: T, B: Hej, hej, hej, de szép lány, szé-ép lány, pénteki piacon az eperárusnál.

2. versszak

1. sor: S, A: Hej, de ügyibevaló szép legény, Mikor, s hol lá-áthatnám
titkon meg?
- vagy: Hej, de sudár ez a szép le-egény, Mikor, s hol lá-áthatnám
titkon meg?
1. sor: T, B: - - Hej, de, hej, szép le-egény.
2. sor: S, A: Hej, de, hej, szép le-egény, pénteki-i piacon
süvegárusnál.
2. sor: T, B: Pénteki-i piacon süvegárusnál, pénteki-i piacon
süvegárusnál.

3. versszak

1. sor: S, A: - - Hej, de huncut menyecske!
1. sor: T, B: Hej, de huncut, e-ez a menyecske! Mikor találkozhatnék ő veled?
2. sor: S, A: Pénteki piacon az eperárusnál, Pénteki piacon az eperárusnál.
2. sor: T, B: Hej, de huncut ez a menyecske, Pénteki piacon az eperárusnál.

ford. cseremiszből: Alekszandra Szeldjukova-Kádár György

4. Komi nyelv (Iván Alekszejevics Kuratov verse)

Hartaasti - elrövölve

1. versszak

1. sor: S, A: - -

1. sor: T, B: A mi komi nyelvünk tán még nem szól ékesen,

2. sor: S, A: anyánk nyelvén tán még elmélkedni sem lehet,

2. sor: T, B: Komi nyelven,

3. sor: S, A: De én ezen hangokkal, szépen szóló sza-avakkal,

3. sor: T, B: Csengő, zengő, szépen szóló szavakkal,

4. sor: S, A: esedezem teremőmtől bocsánatért vé-étkemért.

4. sor: T, B: esedezem teremőmtől bocsánatért vétkemért.

2. versszak

1. sor: S, A: - -

1. sor: T, B: Édesanyám nyelvén szólok testvéreimhez,

2. sor: S, A: Szülém az ő nyelvén adja áldását reám. Szülém ezen nyelven osztja áldása-át rám

2. sor: T, B: áldását rám.

3. sor: S, A: Bölcsődala hangjait, csengő zengő ha-angjait,

3. sor: T, B: Csengő, ze-engő, csengő zengő hangjait,

4. sor: S, A: Nem felejttem síromi-ig, nem felejttem sí-íromig.

4. sor: T, B: Nem felejttem síromi-ig, nem felejttem síromig.

3. versszak

1. sor: S, A: - -

1. sor: T, B: Csengő zengő szava szívem lángra lobbantja,

2. sor: S, A: Csengő zengő szava elmém bátorítgatja/bevilágítja.

2. sor: T, B: Szívem, elmém.

3. sor: S, A: Fölszáll a mi énekünk, csengő zengő é-énekszó,

3. sor: T, B: Fölszáll énekünk, csengő zengő énekszó,

4. sor: S, A: Száz torokból, ezrekéből komi nyelven zeng az ének/szól a komi é-é-ének.

4. sor: T, B: Száz torokból, ezrekéből komi nyelven zeng az ének/szól a komi é-é-ének.

(Ford.: Kádár György)

A. O. A. Väisänen jegyzetei:

No 1. A dallamot A. O. A. Väisänen jegyezte föl samara megyei erzamordvinoktól 1914-ben. A finn fordítás A. O. A. Väisänen munkája.

No 2. A mű két dallamból áll, melyket, miként a verset is, Yrjö Wichmann *Wotjakische Sprahproben* c. munkájából vettünk. A finn fordítás A. O. A. Väisänen munkája.

No 3. A dallam a cseremisiz-születésű V. M. Vasziljev *Mari muro* (Cseremisiz énekek, 1919) c. népdalgyűjteményéből való. A finn fordítás A. O. A. Väisänen munkája.

No 4. A dallamot a többi, eredetileg is pentaton dallam mintájára pentatonná formáltam. Ennek a műnek a feldolgozása azonban, a többitől eltérően diatonikus. A *Komi kıl* (A komi nyelv) című vers szerzője zürjén születésű J. Kuratov (1839-1875). A finn fordítás O. Manninentől származik (Kalevalaseuran vuosikirja 3.).

Az eredeti nyelvek hangjelölése

ı – hátul képzett i

ę – hátul képzett ö

š – magyar s

z – magyar z

ž- magyar zs

' az előttelező hangot jésíti

ŋ – ng

A. O. Väisänen és a pentaton zenei nyelv

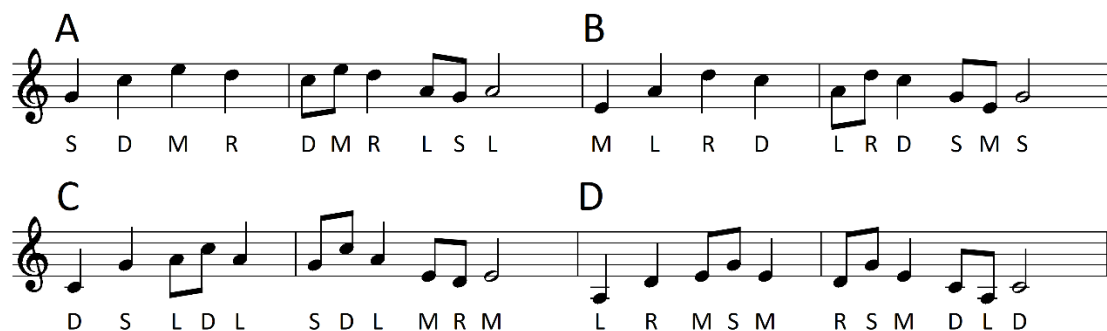
J. S. Bach (1685–1750) korában és később is általános volt, hogy akármilyen dallamot (gregoriánt, népi dallamot) akart nyugat-európai szerző feldolgozni, azt a saját dúr-moll (diatonikus) zenei nyelvén értelmezte, s a szerint is dolgozta fel. Gondolhatunk itt, akár Bach korálfeldolgozásaira, vagy G. Ph. Telemann (1680-1767) különböző népek táncdallamaira írt darabjaira, de akár a későbbi korokban Liszt Ferenc (1811-1886) magyar rapszódiaira vagy Johannes Brahms (1833-1897) magyar táncaira is.

Béla Bartók (1881–1945) és finn kortársa A. O. Väisänen (1890–1969) korában eljött az ideje annak, hogy az egyes népek zenekultúráit, annak jelenségeit a maguk rendszerében értelmezzék, s bontsák ki (vö. a kognitív tudományok megjelenése). Mindez új, s gyakran nagyon erőteljes (ls. magyar, finn vagy észti) zenei kultúrák megjelenését hozta magával.

A. O. Väisänen is korán rájött arra, hogy ha a pentatón zenei nyelven fogant dallamokat diatonizmusban értelmezzük, akkor sok minden kimondatlan marad. Így születhettek meg Väisänennek ezek a nagyszerű művei is. E szvit minden egyes darabja hallatlan fejlett formaérzékről és zeneszerzői kvalitásokról tesz tanúbizonyságot. Hihetetlennek tűnik és a finnugor népek zenekultúrái szempontjából igen sajnálatos, de ezen a szviten és másik három mordvin népdalfeldolgozáson kívül több zeneművet nem találtunk tőle se a Finn Irodalmi Társaság archívumából, se máshonnan.

Az itt magyar nyelven is bemutatásra kerülő szvittel való ismerkedés előtt jó tudnunk, hogy a pentaton zene nem egyszerűen csak egy olyan dallamot vagy zenét jelent, amiben nincsenek fél hangok, amiben csak öt hang van, netán, amely valamiként fejletlenebb vagy fogyatékosabb zene lenne, mint a hétfokú. Először is ötfokú zenei nyelvből, hangrendszerből, Magyarországtól Japánig sokféle van. Van például félhangos és félhang nélküli, s azokon belül is többféle. (Ls. Lükő Gábor művei 3. Zenei anyanyelvünk. Válogatott zenei tanulmányok I. Budapest, 2003 /1965/. Az indoeurópai őskor zenei hangrendszerének emlékei a finnugor népek folklórjában. 157–180. o. Budapest.). Másodszor azt fontos megértenünk, hogy e hangrendszerek hangjai egymás közt ugyanúgy (hangköz)asszociációs hálózatot hoznak létre, miként a hétfokú hangrendszer hangjai is. Mit jelent ez?

A hangközasszociációkra és azok élő, a zenei tudatban működő voltára legkönnyebben az imitációkból, tükörképekből és a zenei szegmentumok (mondatok, részecskék) transzpozícióiból ismerhetünk rá. Nézzük meg ebből a szempontból Väisänen szvitjének cseremiszió népdalát. A hétfokú zene számára kialakult ötvonalból álló vonalrendszeren ez nagyon kis leegyszerűsítésekkel így néz ki:

1. dallampélda. A cseremiszió népdal hétfokú rendszerben lejegyezve.

Hétfokú rendszerben lejegyezve a dallamot nem derül ki, hogy zeneileg mi történik a dalban. Ha elemeznünk kellene a zenei mondatokat/történeteket, akkor valami ilyesféle eredményekre juthatnánk: a dal négy sorból áll:

ABCD vagy esetleg $AA_{3m}BC$

Ha ugyanezt a dallamot olyan vonalrendszerre írjuk át, melyben nincsenek a cseremiszió zenei nyelvben nem létező hangok (ti és fá), akkor a kottakép ilyen lesz:

2. dallampélda. Ugyanaz a dallam ötfokú vonalrendszerre átírva.

3.

Ha a dallamot ebben a rendszerben, a saját rendszerében elemezzük, akkor kiderül, hogy az énekes nem háromféle különböző dallamsort hallott/énekelt, hanem ugyanazt a zenei mondatot ismételte meg egyre vastagabb hangon kis változtatásokkal:

$AA_2A_{3m}A_{5m}$.

Ha még pontosabbak akarunk lenni, s megvizsgáljuk, mit hall a cseremiszi zenei nyelvet ismerő hallgató, akkor az első dallamrész (szegmentumot) fölbonthatjuk még két félre (két ütemre). Ebben az esetben még pontosabb képet kapunk arról, hogy mi játszódik le az énekes zenei tudatában:

$ab (ab)_2 cb_3 c_3b_5$ vagy $ab (ab)_2 a_{3m}b_3 a_{5m}b_5$.

Vagyis a b-szegmentum négyszer ismétlődik változatlanul, de egyre vastagabb hangon. A szegmentumok variálása (_m) nyilván a monoton ismétlés elkerülésére vagy valamilyen szövegbeli tartalom kifejezésének kihangsúlyozására szolgál.

Hadd hangsúlyozzuk még egyszer, hogy ugyanilyen hangközasszociációk léteznek más (pl. félhangos) pentaton zenekultúrákban is. A pentaton hangközasszociációk létezése nyilvánvaló volt Bartók Béla, Kodály Zoltán és mások számára is (https://www.parlando.hu/2020/2020-2/Kadar_Gyorgy-Pentaton.pdf), de először és tételesen Lükő Gábor szólt róla (Lükő, Gábor 1962: A pentaton hangrendszer. In *Ethnographia* 1962. Budapest). Ennek a tanulmánynak utolsó, ma is elérhető megjelenése a *Zenei anyanyelvünk* című kötetében olvasható.

Az itt közölt dallam érdekessége még a „pentaton hármashangzatokkal” (szó-dó-mi, ill. mi-lá-ré) történő indítás az első két sorban. Az efféle hármassokat Bartók is szerette, s kisebb és nagyobb műveiben is nagyon gyakran élt vele: közismert gyermekkori kórusműve a *Cipósütés* is ilyen hármassal kezdődik. Pentaton hármassokat figyelhetünk meg Mikrokozmosz 84. *Mulatság*, 95. *Róka-dal* c. és a 125. *Csónakázás* című - Väisänen műveivel egyidőben készült - darabjaiban is. Ezekről a diatonikus zenében szeptimakkordnak, így disszonanciának számító hármassokról Bartók maga elmondja, hogy ezek a hangzatok ezeken a zenei nyelveken nem számítanak disszonanciának, s így nem kívánnak feloldást sem (vö. Mikrokozmosz 131. *Kvartok* c. darabjának záró ütemeit).

Egyéb pentaton hangközasszociációt bőven találunk még a Mikrokozmosz más darabjaiban is: 44. *Ellenmozgás*, 47. *Nagyvásár* és 51. *Ringás*.

Väisänen művei a Vaasan ylioppilaskuoro és a Vaasai Ének-Tagozatosok Kórusának előadásában:

<https://www.youtube.com/watch?v=eC4-gFQ3P0>

<https://www.youtube.com/watch?v=fu82iAosYL0>

https://www.youtube.com/watch?v=3a2_nOrH12E&t=3s

https://www.youtube.com/watch?v=-cK5x5_9Tc

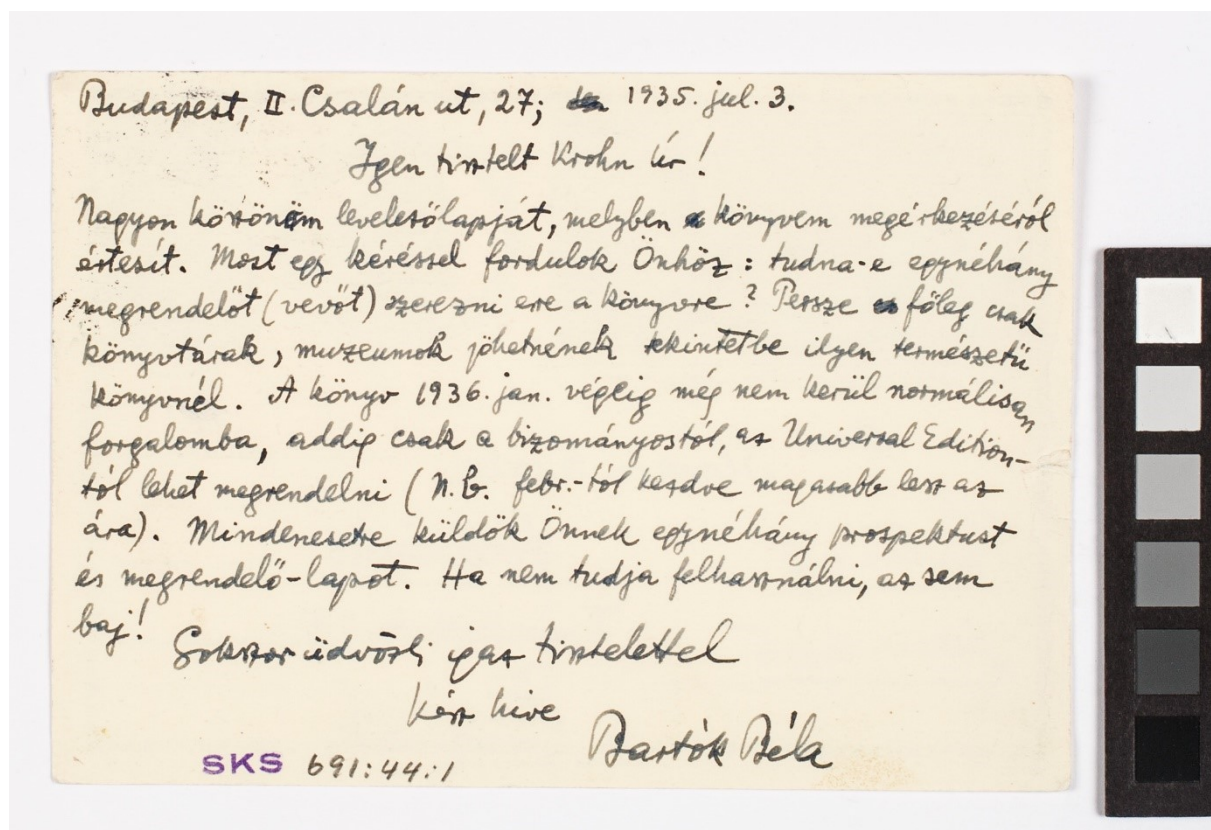
4. Bartók Béla, Kodály Zoltán és Lükő Gábor levelei a Finn Irodalmi Társaság archívumából

Mint azt korábban említettük, a finn és a magyar (nép)zenekutatók Finnország önállóvá válását követően hamar egymásra találtak. Az együttműködés azonban a világháborúk miatt hamarosan félbe is szakadt. Erről az egymásra találásról tanúskodnak a Finn Irodalmi Társaság (Suomalainen Kirjallisuuden Seura) Archívumában a Väisänen-hagyaték kutatása közben idén előkerült levelek, melyeket Bartók Béla, Kodály Zoltán és Lükő Gábor írtak finn kollégáiknak, illetve barátaiknak. A következőkben ezeket közöljük a Finn Irodalmi Társaság szíves engedélyével.

*Dr. Kádár György, Vaasa (Finnország)

II.

BARTÓK, KODÁLY ÉS LÜKŐ LEVELEI

A kedves Karácsonyi
és újévi kívánsá-
gokat kívánál vi-
szonozni,

Kodály Zoltán
és Emma

SKS 65:21

(Helmint)

Helmint

Tompelkő, 15.

Ursi Kórház

Herr Papst

Finland

Húsvét, 13. VII.
In der Hoffnung Sie
wieder frisch und ganz
hergestellt zu wissen
beglückwünsche Sie und Ihre
geliebte Frau herzlich, Emma Kodály
Ihre glückliche Mutter, die Sie
Lieber wir
eine baldige Begegnung zu Ihnen
von Budapest hoffen und
nochmals für den telefonischen
einen Frau gemacht den
grüßt sie herzlichst und
Bieder. Liebe. Aladár Toth
Bp. 1

SKS 65:22

(Helmint)

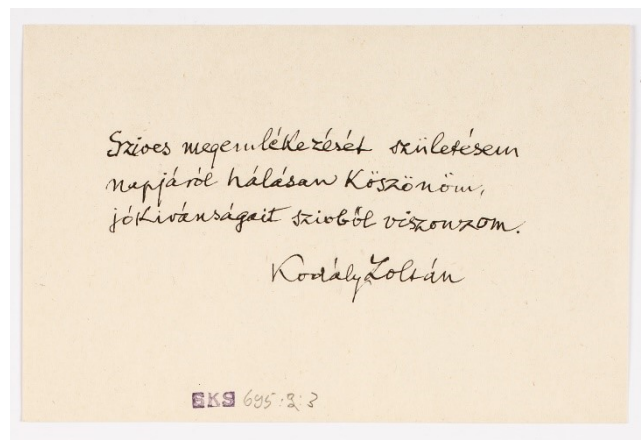
Helmint

Summe

Herr Emma Kórház

Herrn

Budapest
Jan. 8

Nagy örömmel látjuk viszont
Kedves írását, ami egészség,
jele, és Köszönjük a jó kíván-
ságokat. Szeretnék leckét venni
idősebb testvératyámtól, hogyan
kell élni Fo-en felül, hogy
többet is erjünk.

Elküldettük címére a Magyar
Népszene Társ I. Kötetét, nem
tudjuk megérkezett-e?

Minden jó kívánva mint
Kettejüknök legzivesebb üdvöz-
lettel

Kovály Zoltán
és felesége

Budapest, 1926. jun. 5.
Szilágyi tér 4.

Bartók

Nagypájos Vaisanen A.O. urnak

Helsinki.

Tisztelet Uram!

Végtelenül öröstem, hogy múlt év végén küldött levelére
akkora késéssel válaszolt. Oka ennek az, hogy a level
írásaim között elhallódott és csak a napokban került
véletlenül elő.

En magam legnagyobb szánlatomra nem vállalkoztam
a cikk megírását, amígva el vagyok foglalva másféle
munkákkal. Ámokban felbátorítam erre legkíválóbb zene-
írómat, Szabolcsi Bence urat, aki a legnagyobb örömmel
vállalni ezt a munkát. Ha tehát késedelmem következte-
ben, illetve dacára annak még nem fordultak volna másvala-
khoz ebben az ügyben, akkor méltóztatnék egyenesen hozzá
fordulni* és neki a cikk megírására levelben megbi-
rást adni. Címe: Budapest, Személynök u.

25.

Vecsey Ferenczre vonatkozó kérdésüket illetőleg azt aján-
lom, keressék fel őt is egyenesen kérdésükkel (nekem nem volt

*
rám hivatkozva

SKS 973:28:1

alkalman völe találkorni). Cime:
Perugia per address del Conte Baldeschi
Italia
Dona keine Ost, ke uckerljin vöit es övön Vöndkneit,
maradkan künöl's kinkeltel
igaz leve
Bartók Bela

I Völgy-u. 9.

Kodaly

Budapest 4 aug
1934.

Lehr geehrter Herr!

Mein verehrter Freund Prof. J. Krohn
teilte mir mit, dass Sie sich mit der
Transkription phonogr. Volkslieder befassen,
aus dem Kreise der Verwandten Völker

Ich wäre Ihnen zu grossem
Dank verpflichtet, wenn Sie nachsehen
könnten, ob eine der ungar. Pentatonien
verwandte Erscheinung in jenen Lieder
zu finden ist.

Gleichzeitig erhalten Sie eine
Sammlung Transylvanischer Volkslieder,
die eine zieml. Anzahl Beispiele jener

SKS 974150.11

Pentatonik enthält. Bartók's Buch
"Das ung. Volkslied" Berlin De Gruyter
(oder die englische Ausgabe: Oxford Univ.
Press.) wo noch weitere Beispiele stehen,
dürfte Ihnen bekannt sein.

Falls eine kennenswerte Ähnlich-
keit zu konstatieren wäre, würde es mir
ein sehr wertvoller Beitrag zu einer
demnächst erscheinenden Publikation,
wenn Sie die Güte hätten, einige der
charakteristischen Beispiele (samt Text)
zuzusenden.

Zu voraus dankend

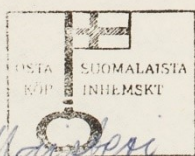
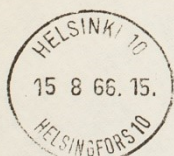
W. ergeben

Z. Kodály

Kedves Barátom!

Talán emlékszel rám. Egyet találkoztam
Budapestben Kovács Feriánál. Ő most is Néred
érkezése fölől. Ha nem kapod volna meg,
ezúton is közlöm Veled, hogy egy hónapos ta-
nulmányi kirándulásra vagyor Finnország-
ban (tegnap ~~itt~~ érkeztem). Népművelési és
folklor-gyűjteményekben szeretnék dolgozni.
Hivatalosan minden elő van készítve. Outi
Katanho várt és elkísért szállásomra:
öo. Karjalainen-nél nagyon szép és jó ke-
llem van. (Kalevankatu 27 A.). Telefon is
van: ~~649~~ - 553. Igen örülnek, ha mielőbb
találkozhatnánk. Ezen a héten a népműzei
műzemben dolgozom (Kansallis museo?).
Borzantó, hogy ennyire elhanyagoltam eddig
a fűm tanulást, de nehéz körülményeim ne-
míleg talán mentenek. Most viszont már
halandhatatlan az ügy: tanulmányaim meg-
követelik. Remélem, hogy lesz még rá módom.

SKS 1284 : 29 : 1

Tegnap este sočaiš cravarogtam a vaivos-
kam. Nekér volna leírni, mit éreztem.
A vízontlátaiš keresettel üdvözöl

Lüro-Jaleos

1966 aug. 15.

Alexander = G. LÜKÖ - Helsinki 10. Kalevan katu 27 A.
(Karjalainen)